

լրագրութեան հին, սովորական, համաճարակ եւ մահացու ատեն է:

Ադէօֆի բովանդակութեան վրայ այսպէս կը խօսի ժամանակակիցն Եւրոպա (1850, Թ. 34). «Իւր Նիւթը քննելով» կը տեսնենք որ քաղաքական մասին կատարելութեան ու շարունակելի ամբողջ պատմութեանն այնչափ միտ չի դնել, այլ աւելի կը ջանայ բարոյական, բանասիրական, տնտեսական ու զուարճալի հաստատուններ հրատարակել, եւ գլխաւորաբար իրեն պարտք կը տեսնէ Հնդկաստանի վրայ ազգային տեղական խնդիրներուն վրայ խօսել, ազգային գէպքերն, ազգային որոշումներն ու զարդոցներուն վիճակը ծանուցանել, հոնտղացի Հայոց ազգային հոգին պահել ու վառել... Ադէօֆի դատաւարները բաւական պատշաճ են, արձակ ու սուր թէ գովելու եւ թէ յանդիմանելու մէջ... Իսկ իր լեզուին ոճը ինչպիսի ու խաղաղփուն է, եւ տեղեւոյցը բնութեանը համաձայն նմանութիւններով ռեալիստիկ զարդարուած. մէջը բանասէր մարդու մը մտածութեան արժանի զանգան խօսքի կամ բառի գիւտեր կը գտնուին. նոյնպէս նոր շինած կամ բարձրած բառերուն մեծ մասին վրայ լեռնագիտական աշխոյժ կամ յաջողակութիւն մը կ'երեւայ:»

Ադէօֆի աշխարհարարն վառվառն է եւ բնական, եւ որչափ կ'երեւայ գրագրի հետեւողութեամբ գրուած է: Ահաւասիկ պատասխիկ մը վրան բանասիրութիւն:

«Այս տարոյս յորգութիւնն Գանգէսի համարեալ թէ երեք մասն Բանգալու Ծածկէլ այ իրով, երկրորդին շատ քաղաք եւ գիւղերէ, եւ վաճառականաց շատ նաւեր այ հործանէլ. շատ մարդ իւրեանց կաթնասիր որդեկանին իւրեանց գրկին երկու եւ երեք օրերով Ծածկեր վերայ են մնացել, որոց օգնութիւն այ հասել փրկուել ան, եւ որոց ոչ քնահատ եւ սովմահ վէր ան ընկել, եւ լուծական գրեցգնմանով ան թաղուել. մայրն իւր սիրական զուակի խառն, Ագիոցորմ պատահալ, ով կարէ առանց արտասուլայ նայիլ այլեան ողորմիւր համարալացոց նեղութեան: Միւր աշխատանք ընկեր պիտանի ու օգտակար անասնոց շարալար պատահարն իւր զուգ ման ընծերցող ինքնին ի միտ առնուլ եւ ջուակն լինել: Եթէ տերութիւնն հոգ չառնի իւր տառապանակ հպատակաց վերայ կկարծի որ ոսկու կը հան. գիպիլ այս ամենատաւառ եւ քաւերք երկիր: Հարուայլին կոտորոյց այն քաղաքանուն երկրական խաթմանանին, ան ողորմիւր կերպ թափառական գարձել, որոց երբեմն լոկ անտերմին զարմարք էր համարել, եւ ժողովուրդք սեփէլ ան խառն ընծանայլ ի մեր մայրաքաղաքն եւ իւրեանց անասունքն հոգեւանիւր գնով կամուռել վառն իւրեանց ապրտիւր: (Ադէօֆի, 1846, Թ. 4.)

Ադէօֆին Հնդկահայոց ամենանշանաւոր թերթերն էր, չուեցեալ իւր նմանն ո՛ր յառաջ եւ ո՛ր յետոյ: Իւր անալաւութեամբն եւ տեղական լրոց առատութեամբն շատ սիրելի էր եղած իւր ընթերցողաց: Սակայն իւր կենաց օրերն ալ շատ մ'ուրիշներու պէս երկար չեղան. գրե-

թէ ուժ տարի ապրելէն ետեւ մեռաւ, Հնդկահայոց պատմութեան նշխարաց բաւական հարուստ թանգարան մը եւ հայ լրագրութեան պատմութեան մէջ բարի յիշատակ մը եւ պատուաւոր դերք մը ժառանգութիւն թողլով: (Հարստօնիէն): Հ. Գ. Գ.

ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

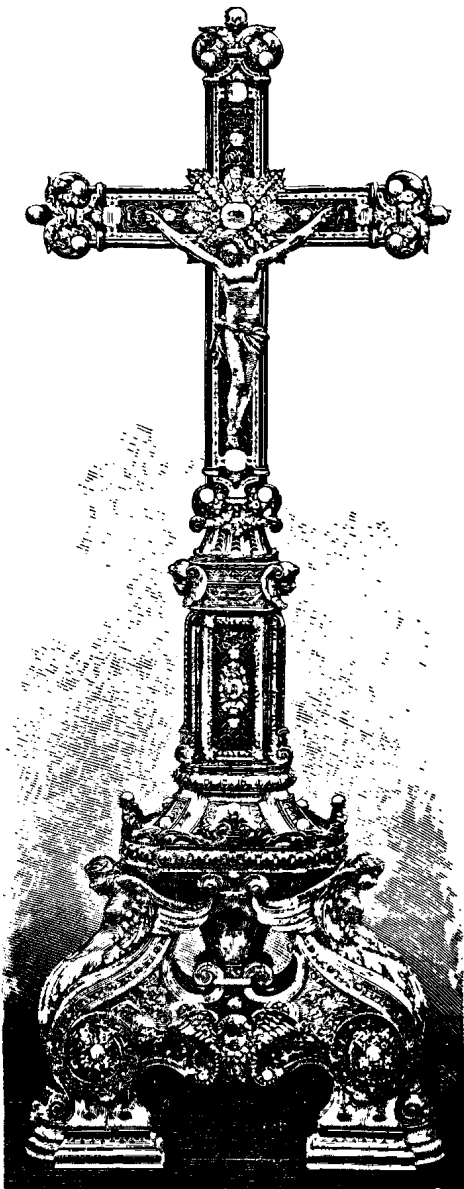
ՎՈՏԻՆԵՐԸ ԱՐՈՒԵՑՈՒՄԸ ԵՎ ՊԱՏԿԻՆԱԶԱՐԴ

ԱՍՏՐԻՈՅ ՎԵՆԷՍԻԱՆ ԿԱՅՍԵՐ ՆՈՒԵՐԸ

Ահաորից փրանկիսոս Յովսէփ Կայսեր, որ՝ ինչպէս նաեւ բոլոր կայսերական գերդաստանը՝ խորին մեծարանք եւ հպատակութիւն ունի ի մասնաւորի Վեռն ժ.Գ. Սրբ. Քահանայապետին, այս յօրելին առթիւ մեծագին նուէր մ'ընծայած է. այսինքն երկու թղաչափ երկայն խաչելութիւն մը զուտ սովիէ եւ շողշողուն գոհարներով ականակալ: Խաչին վրայ կախուած Յիսուսն սքանչելիք մըն է քանդակագործութեան: Յիսուսի գլխոյն վրայ շողական ճառագայլմանն. պատկ մը կը փայլայ: Բովանդակ խաչն ցանցազրու ագ (filigrane) է, ինչպէս նաեւ խաչին չորեքանկիւնի շքնաղ խարխալց վրայ կեցած պատուանդանը, զոր կը պատեն խոշորմանն. սակի զարդեր եւ դրուագներ: Մեծ ճարտարութեամբ ընդելուզուած եւ չափաւորներն ու պղծառ մարգարիտներն որ զխաչն եւ անոր խարխիսներն ու պատուանդանը կը զարգարեն: Այս խաչելութեան հիպոցեմիշ գործուածոյն մեր հոգ քրած փայտագրութիւնն չի կրնար բոլոր գեղեցկութիւնն երեւցընել, այն գեղեցկութիւնն որ սուկոյն եւ մարգարտաց այլեւայլ հակառակ գոյնեւրուն պէսպիսութեանն կը ծանիր. որուն վրայ աւելցուր գոհարաց շողիւնը. եւ քանդակագործութեան ճարտարութիւնն ու վայելելութիւնը:

Այս կայսերական Ղուերն ըստ Օգոստոսփառ Ընծայատուին ինքրանաց՝ որոշուած է Քահանայապետին գրտաւորներն վրայ դրուելու:

Ղան եւ այլ վեհապետաց, իշխանաց եւ այլ նշանաւոր անձանց ընծայած բազմաթիւ նուէրներ, մի քան զմի հրաշալի եւ թանկագին: Մենք այնչափ յայտն յառաջ բերինք, որչափ բաւական էր գաղափար մը կազմելու, եւ զանոնք միայն որ մեր ընթերցողաց կրնային հետաքրքրական ըլլալ:

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԻՍԻՔԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆ. ՆՈՒԵՐՆ

Հայ-լատին Մատեան մի է՝ ստուար եւ մեծագիր 40×48^{սմ} մեծութեամբ. փառակազմ արտաքուստ, եւ ի ներքուստ ճարտարագործ նկարէն ոսկեխառն գրչուութեամբ. ըզմանդակ յօրինուածը միջին դարեան Հայկական Ճոխ ոճոյն եւ արուեստին ճիշդ նմանութիւն է, եւ ըստ ամենայն մասին ժ.Բ. դարն աչքի առաջ կը բերէ:

Մատենին կազմն որուն պստեղ առաջին կողքը կը տեսնուի լուսագրեալ պատկերէ առնուած, Եւրոպոյ առաջին հռչակաւոր գործարանէն՝ է, չափաւորապէս պարզ եւ միանգամայն վեհ ու ազնուական. եւ կը ներկայացընէ զԼեոն ժ.Գ. Յօրեկնաւոր, Վերի եւ վարի ոսկեզօծ հռոմայեցի թուանշաններն (1837 եւ 1887) յօրեկնին երկու թուականներն են. մէջտեղը քահանայապետին անձնական զինանշանը (armes) արծնէնկար, (en email,) արծաթեայ բարձրաքանդակ շրջանակաւ. որուն վերի եւ վարի գլին սեւ թափշ յատակաւ բողբոջներու մէջ քահանայապետական նշաններն ու Ս. Պետրոսի նաւակն ոսկեզօծ մետաղեայ: — Մատենին երկրորդ կողքն՝ իբրեւ կնիք եւ ստորագրութիւն նուիրատուաց՝ պարզադոյն յատակին մէջտեղը կը կրէ Միաբանութեան զինանշանը բարձրաքանդակ մետաղեայ:

Առանձինն ուշադրութեան նիւթ է՝ ոսկի կտուրքին (taille) վրայ վերէն վար իջող Ունկանց գեղեցիկ շարքն՝ որ մութ կապոյտ յատակի վրայ մէյ մէկ ոսկի գրով եւ ոսկեզօծ նուրբ մետաղեայ շրջանակաց մէջ ապակեփակ ամրացած՝ իւրաքանչիւր թղթին եկերը հաստատուած են թըղթերը շրջելու համար. եւ մէկանց կը կազմեն հետեւեալ լու. նուիրագիրն երկու երեսէն եւս վերէն վար կարգալով:

1837. LEONI. XIII. C. M. VB. 1887.
(Լեոնի ժ.Գ. Միաբ. Միթիթ. Վիենն.)

Հատ արուեստագիտաց մտադրութիւնը գրաւած է այս ճարտարարուեստ

¹ Aug. Klein ի Վիեննա, (VII. Andreasgasse, 6.) որ իւր գործարանն ունի նաեւ ի Գաբիշ (Boul. des Capucines, 6.) եւ պլէպլէ արտոնող ու մեծամեծ իշխանաց ամենաշքեղ ապագործներն յօրինողն է:

գործուածոյն կատարելութիւնն ու շքեղութիւնը, մանաւանդ գոյնագոյն կաշեպ գրուածքներէն զատ՝ ամբողջ յատակին վրայ ցանուած արծաթեայ գողոր վարդեանոց գրուածքները:

Մատենին առաջին երեսը կամ ճակատաբաճանայապետական ոսկեխառն նկարէն զինանշանին ներքեւը Նուրիումն է գործոյն՝ լատին լեզուաւ յանուն Ջիննի. Միխիթարեան Միաբանութեան, մայրաքաղաքին առաջին ճարտար գեղագրէն գրուած՝ հնաձեւ տառերով: Ձիւնանշանը շրջապատող առաւելաքն, ինչպէս նաեւ բովանդակ մատենին բազմաթիւ նկարներն ու ոսկին բարձրաքանդակ (en plastique) գործուած են, որ թղթի կամ մագաղակի վրայ շատ ցանցառ տեսնուող եւ արուեստին մոտադիրներուն հիացուցիչ կերպ մըն է:

Ինագիրն (texte) է՝ յԺԲ դարէ Հայաստանեայց ընդ Արեւմտեայ սիրալիր յարաբերութեանց ժամանակներէն՝ Գրիգորի Զ. Կաթողիկոսի առ Հռոմայ քահանայապետէն բրած սիրոյ եւ մեծարանաց եւ շնորհակալութեան թուղթն՝ առ իւր թագադրութեան լեւոնի Ա. թագաւորի, երբ Մոզուստայոյ Արքեպիսկոպոսին ձեռքը հռոմեական թագն եկաւ յԱրեւմտոյն ի նշանակ սիրոյ եւ փութեան: — Այս օրս ներկոյ պարագայից մէջ Հռոմայ Հայրապետի մ'ապէ՛կ պատշաճագոյն եւ հաճնագոյն նուէր կարծեմք դժուար եր ընտրել, (ինչպէս շատ ակնաւոր աւագ անձինք հաստատեցին) մանաւանդ լեւոնի ԺԳ. որ այնչափ եռանդուն հոգւով փութեալ է փասն միաբանութեան ճշմարիտ եւ սուրբ հաւատոյ:

Գործն է երեքմասնայ: — 1. Գրիգորի Կաթողիկոսի առ քահանայապետն ուղղած նոյն թուղթն, որուն պատեղ սկիզբը տեսնելի է՝ լուսանկար պատկերէ առնուած: — 2. Նոյն թղթոյն լատիներէնը՝ հին գրիմայի տառերով: — 3. Խնտովկենայի Գ. առ Կաթողիկոսն պատասխանը նոյնպէս լատիներէն, երկու պլեխալ հին լատիներէն գրքերէ հանուած: — Երեսներ երկիւթեան են ըստ հին գրութեան: Հայերէն երկաթալիքի որ չիջ պն ձեւով՝ որ նոյն ժԱ. ԺԲ դարերու մէջ գրող օրինակութեան սովորականն էր, գոյնագոյն կարմիր, կապոյտ կամ ոսկի՝ ըստ տողին եւ սկզբնատառից, նոյնպէս հնաձեւ լատիներէնը:

Ով որ հին մագաղակեայ հայերէն գրաւորաց ընտանեցած է՝ գիտէ անոնց վայելական ոճոյն հետ միացած՝ գծերու սուր նրբութիւնն, երանգաց կենդանութիւնն եւ ոսկոյն կենդանի

փայլը. (պն հնութեան մէջ կը պակսի միայն տառերաբոկն, ombfrage,) Կրնանք հաստատել՝ թէ զիննայի երկու նշանաւոր արուեստագիտաց ճարտարութեամբն յաջողած է սոյն մատենին ճշգրտիւ ներկայացնել ԺԲ. դարու Հայաստանն եւ թէ ըստ նկարուց եւ երեւ զարդանշան արուեստին, որով կ'արագապայ լիովին՝ առաջին երեսներէն մեկուն վրայ գրոյնուած ծանուցումը՝ STYLO. PRISCO. ARMENIO. EXARATVM. (ըստ վարդմի հայկական ոճոյ յերեւոյնալ):

Հռոմայ պլեխալ լրագիրներն ստորագրեցին այս գեղարուեստական գործուածն, որով յԱրեւմուտս եւս ծանօթացաւ հին (գոնէ միջին դարեան) Հայաստանի արուեստը՝ առանց լուսութեամբ անցնելու իւրաքանչիւր գլխոց հնաձեւ գեղապատշաճ նկարէն խորաններն՝ աւանդներին վերեւ ձգուած գլխոյ զարդերն իբր առանձինն ուշագրութեան եւ հետաքրքարութեան նիւթ մանագիտաց եւ հմուտացեց՝¹

Աւելորդ է բռնէ՛ թէ Տարթի Երեսի վրայ միագոյն սեւագրում պատկեր մը, (ինչպէս մինչեւ պատեղ յառաջ բերուած նուէրներունը)՝ հազիւ տառերն է պէսպէս արուեստից սքանչելի արգասիք. — թէ՛ եւ նոյն ինքն սեւագրոյն ալ սքանչելի արգասիք մըն է արուեստի: Ով որ առիթ ունեցած է ոսկեթել նարտաներկ բանուածք մ'անոր սեւագիրն տառերագրէն հետ բաղդատելու, ինքին կարող է համեմատական գազափար մը կազմել՝ պատկերին ներկայացնել ուզած կենդանի սկզբնականին վրայ:

Կարճ խօսքով՝ բացատրած է Ա. Ռամբուլ լա կարդինալն այս նուէրիս որպիսութիւնն, երբ յանուն Ս. քահանայապետին յատուկ շնորհակալութեան գիր ուղղելով առ Գեր. Աբրահայր

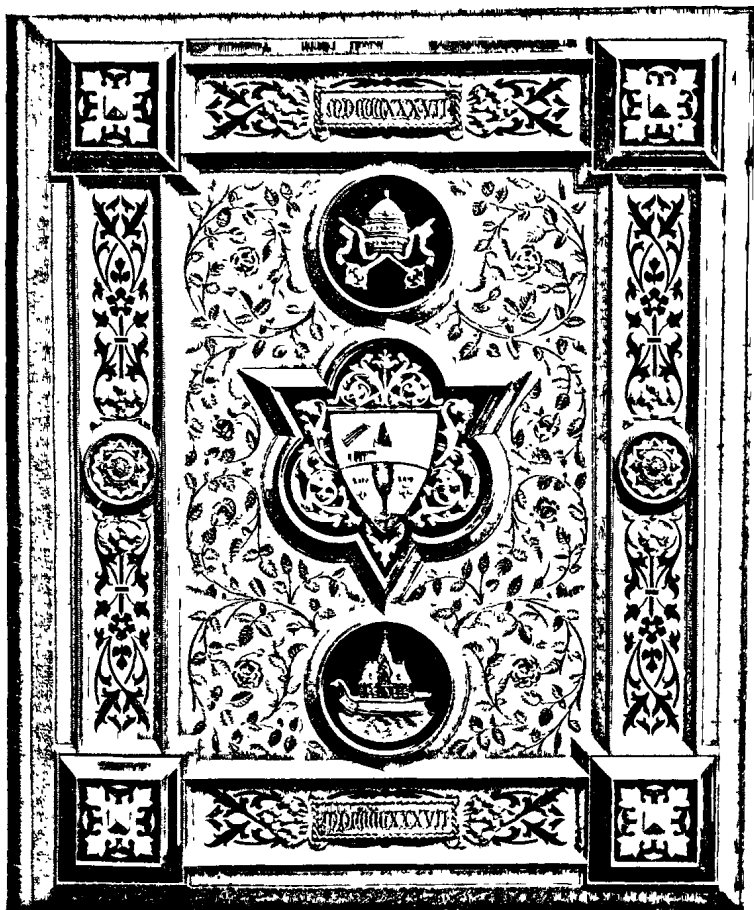
¹ ԺԱ. ԺԲ դարերէն յառաջ պարզագոյն էին ձեւագիրք եւ զարդարութեան զարդ: խորագրութեան հետ: Եւստանի զարդեր մատաններն մէջ գլխաւոր մասը քիչ առաջին երկին Գրիգոր Գալիզայի Նիքորուսն իտալական քարագրանքն որ մինչեւ երեսին կէտերը կը հասնէր. որ եւ մինչեւ դարուս սկիզբներ լեւեւէջ ապագրեալ գրող մէջ յարանակուած կը առնուի՝ միագոյն սեւագրում: Նոյն խորանները սովորական են արաբացի գրոց ալ:

² Առաջիկա լրագիրներէն մեկուն վկայածը. «...Oltre il concetto generale dell' opera, ... il lavoro ha altresì, eseguito da distinti artisti di Vienna, lo speciale interesse di rappresentare in tutte le sue parti il secolo XII, presentando i caratteri... gli ornamenti, il colorito, ecc.; tutto in somma un' imitazione fedele della squisita arte ecclesiastica di quei tempi, ricavata diligentemente dalle pergamene manoscritte nazionali (Armenie) ... Il santo Padre degnossi accogliere colla massima benevolenza quest' attestato di venerazione... եւնչ, L' Osserv. Romano. — Առաջիկա արքեպիսկոպ Ս. Արքեպիսկոս Նուիրի (Nonce Apostolique) համառուոր Գեր. Կաթողիկոսի Արքեպիսկոպոսն արժանի համարեցաւ յատուկ թղթով մ'այս նուէրը Ա. քահանայապետին յանձնարել: — Նոյն թղթին քաղաքի կերտած այս լրագիր հաստատեցն առաջին մասերը:

Վանացո կ'անուանէր՝ Թէ՛նեբբուստ եւ թէ՛ ար-
տաբուստ ճարտար յօրինուած հատոր¹։

Սոյն նուէրն յանուն Միաբանութեան Ս. Քա-
հանայապետին հանդիսապէս մատուցողն եղած
է Ընդհ. Գործակալն առ Ս. Գահուն՝ Գեղարդելի
Հ. Տիմոթ. Վ. Լիմոնճեանց Թագադիր Արքայ։

Նուիրատուք ուրախ են՝ իրենց այս ոչ
թեթեւ աշխատութիւնն յաջողութեամբ պսա-
կեալ եւ Եւրոպիոյ կրկին եւ կրկին շնորհաւորու-
թեամբքը պատուեալ տեսնելուն. այն երկար
աշխատութիւնն որ բովանդակ գործոյն մինչեւ
ամենամանր նաեւ նիւթական մասանց մի առ մի

ծրագրութեամբն եւ ըստ գիտութեան ու ա-
րուեստին պահանջմանց իրարու պատշաճաւոր
կարգաւորութեամբն առաջնորդ եղած է օտար-
ազգի ճարտար արուեստագիտաց։

¹ Affabre tum interius tum exterius elaboratum
volumen.

ուրախ ենք գարնեալ՝ եւ մեր ազգին խըն-
դակից՝ պատր կրթեալ աշխարհի համոզեալ ըւ-
լալուն, թէ Հայ ազգն արդէն ի հնութեան ու-
նեցած է՝ նաեւ գեղարուեստից ծիղին իւր ոչ
աննշան կրթութեան աստիճանն։

